

УДК 378.14

Теоретичні аспекти формування професійної компетентності майбутніх вихователів

Анна Клочко,

викладач,

Комунальний заклад „Харківська гуманітарно-педагогічна академія”

Харківської обласної ради

Науковий керівник — кандидат педагогічних наук, доцент А.І. Чаговець

Нові умови існування освітнього середовища, що орієнтують на задоволення запитів конкретних споживачів освітніх послуг, вимагають від педагога підвищення професійної компетентності та індивідуальної мобільності. Зміна освітньої парадигми від традиційної до особистісно-орієнтованої, перехід освіти на державні стандарти вимагають від вищої педагогічної школи досконалої підготовки майбутніх педагогів, а саме працівників галузі дошкільної освіти. Компетентність фахівця в галузі освіти об'єктивно набуває все більшої актуальності завдяки ускладненню і постійному розширенню соціального досвіду, сфери освітніх послуг, появи інноваційних типів дошкільних навчальних закладів, авторських педагогічних програм, проектів, технологій, виникненню різних форм презентації і переробки інформації, зростаючому рівню запитів соціуму. Високі вимоги сучасної освіти до підготовки майбутніх вихователів зумовлені нагальними потребами дошкільної освіти в ефективних інноваційних засобах і формах навчально-виховного процесу.

Теоретичними засадами формування професійної компетентності фахівців у процесі їх підготовки у вищому навчальному закладі виступають положення компетентнісного підходу, відображені в

роботах І. Зимньої, І. Зязюна, В. Кременя, Н. Кузьміної, О. Савченко, де визначено завдання сучасної вищої освіти, яке полягає в тому, щоб не тільки дати молоді професійні знання, а й підготувати фахівця, який глибоко розуміє і знає свою роль у суспільстві, вміє творчо використовувати здобуті знання на практиці, працювати з людьми, критично оцінює досягнуте; дослідженнях Л. Артемової, А. Богущ, В. Баркасі, В. Бондаря, В. Кузя, І. Пометун, Л. Хоружої, стосовно змісту підготовки фахівців у вищому навчальному закладі, що розглядається як сукупність загальноосвітніх, морально-етичних та професійних знань; І. Беха, І. Богданової, О. Богініч, О. Матвієнко щодо методів формування професійної компетентності педагогів; Н. Бібік, С. Вітвицької, О. Дубасенюк, Т. Жаровцевої, Н. Нагорної та інших стосовно форм організації навчального процесу, спрямованих на комплексне засвоєння знань та способів практичної діяльності, завдяки яким випускник вищого навчального закладу здатний успішно себе реалізувати.

Мета статті — розглянути теоретичні аспекти формування професійної компетентності майбутніх вихователів. Визначити особливості формування професійної компетентності. Проаналізувати основні критерії формування професійної компетентності майбутніх вихователів.

Сучасна парадигма освіти вимагає якісно нового підходу до фахової підготовки студентів, в якій більше часу має відводитись саме на формування професійної компетентності майбутніх вихователів не лише за умови теоретичного навчання, а й практичного [1].

Компетентність — це комплексна характеристика особистості, яка вбирає в себе результати попереднього психічного розвитку: знання, вміння, навички, креативність (здатність творчо вирішувати завдання), ініціативність, самостійність, самооцінка, самоконтроль. Вихідною точкою визначення цього поняття, на нашу думку, може стати інтегрований комплексний підхід, що має спиратися на теорії професійної компетентності, розроблені відомими науковцями з проблем професійної підготовки вчителя. У педагогічній науці поняття „професійна компетентність” розглядається як сукупність знань і вмінь, що визначають: результативність праці; обсяг навичок виконання завдання; комбінацію особистісних якостей; комплекс знань і професійно значущих особистісних якостей; певний вектор професіоналізації; єдність теоретичної та практичної готовності до праці; здатність виконувати складні культуровідповідні види дій тощо [3, 51]. Якщо розглядати риси особистості педагога (моральні якості, організаторські й інтелектуальні здібності, духовну культуру та комунікативність тощо), то компетентність можна віднести до складових професійних якостей майбутнього вихователя — як необхідну ланку постійного удосконалення вже набутого інтелектуального й практичного досвіду, що є необхідним шаблоном до пошуку ефективних шляхів підвищення педагогічного професіоналізму й досягнення самотунності особистості. Особливо важлива в педагогічній діяльності професійно-освітня компетентність викладача, яка забезпечує її змістову і технологічну складові. Освітня компетентність включає сформованість ціннісного ставлення студентів, цілепокладання в діяльності, мотивацію розвитку

креативності вихованців. Операційна та рефлексивна сфери педагогічної діяльності забезпечують оволодіння знаннями про способи й технології саморозвитку в навчанні, розвиток когнітивних здібностей, рефлексію процесу й результат освітньої діяльності, її продуктивність. Компетентність як показник якості індивідууму існує в різноманітних формах: як ступінь умілості, засобу існування знань, освіченості, що сприяє особистісній самореалізації, підсумку саморозвитку індивіда або форми вияву здібності, знаходження вихованцем свого місця у світі тощо [7]. Виходячи з цього, можна стверджувати, що компетентність — це складний синтез когнітивного, предметно-практичного й особистісного досвіду, що уможлиблюється завдяки інтеграції в змісті освіти понять, засобів діяльності, творчого потенціалу, досвіду виявлення особистісної позиції, яка здійснюється у процесі створення на ґрунті усіх видів особистісного досвіду людини, що, у свою чергу, має стати предметом рефлексії, дослідження, оцінки. Необхідною є методична компетентність як здатність до діяльності, підкріпленої науковими знаннями і професійними вміннями, та рефлексивна компетентність як здатність до аналізу й оцінки власної біографічно-персональної участі, своєї ролі та професійних дій [2].

Теоретичний аналіз проблеми формування професійної компетентності в процесі педагогічної практики та вивчення досвіду роботи вихователів дошкільних навчальних закладів, їх професійної підготовки у вищих навчальних закладах дають можливість визначити суперечності, що об’єктивно мають місце в теорії і практиці педагогіки: недостатній рівень професійної компетентності випускників вищих навчальних закладів та низький рівень підготовки майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів; розуміння функцій вищого навчального закладу педагогічного спрямування і сучасних уявлень про професіоналізм, професійну компетентність майбутнього вихователя дошкіль-

ного навчального закладу; необхідність самовдосконалення педагогічних можливостей майбутнього вихователя та недостатня опора на практичну підготовку як необхідну складову найбільш повного розкриття професійної компетентності.

Специфічні особливості сформованості професіоналізму вчителя притаманні й сучасному вихователю дошкільного закладу. Ми розглядаємо професійну компетентність як явище поступової професіоналізації майбутнього вихователя. Структура професійної компетентності майбутнього вихователя дошкільного закладу має такі складові: мотиваційний компонент, що виражається у поступовому розвитку спрямованості навчально-професійної діяльності студента, побудованої на пріоритеті цілей розвитку особистості дітей дошкільного віку; особистісний компонент (якості, педагогічні та спеціальні здібності тощо); змістовий компонент (оволодіння змістом навчання, вміннями, навичками); професійно-діяльнісний компонент, що вміщує у собі систему навчально-професійних дій. Цей компонент передбачає оволодіння студентами: специфічними аналітичними навичками, що дозволяють сприймати і оцінювати педагогічну ситуацію як багатомірну, інноваційну педагогічну реальність; особливими професійно-діагностичними діями, що дозволяють майбутньому вихователю перетворювати навчальний предметний матеріал (математичний, образотворчий, музичний тощо) у діагностичний [6]. Студенти вчать співвідносити змістово-предметний аспект навчання дітей з його „психологічним портретом”, з тими можливими змінами дитячої психіки, які можна спостерігати в процесі навчання. Оволодіння діями такого типу дозволяють студентам визначати розвивальні можливості предметного змісту дошкільного навчання; основами проєктувальних дій, метою яких є створення гнучкої системи організації життєдіяльності дитини. Така система вміщує у собі особливості розвитку дітей дошкільного віку в процесі

її взаємодії з вихователем (за посередництвом навчального змісту і поза ним), з іншими дітьми (у процесі навчання), з батьками.

формування професійної компетентності вихователів в період їх навчання у ВНЗ має певні особливості. Серед них: залежність ставлення до навчання, якості засвоєння предметних знань та сформованості професійних умінь від мотивації навчальної діяльності; залежність типу взаємин майбутнього фахівця із суб'єктами професійної діяльності від реальних взаємин, що склалися у студента з усіма учасниками навчально-виховного процесу у вищому навчальному закладі; залежність процесу управління розвитком особистості під час навчання, що здійснюється у напрямі від зовнішньої форми до внутрішньої, від якості взаємодії з учасниками навчально-виховного процесу; залежність ефективності навчання від домінуючих психічних станів: урівноважені є фундаментом адекватної, прогнозованої і зваженої поведінки, неврівноважені — основою виникнення психологічних новоутворень особистості.

Основними умовами розвитку професійної компетентності студентів є: організаційно-управлінські (навчальний план, семестрові графіки, складання розкладу, вироблення критеріїв визначення рівня компетентності,); навчально-методичні (відбір змісту занять, інтеграція різних курсів); технологічні (контрольно-оціночні, організація активних форм навчання, визначення груп умінь, які входять до поняття компетентність, використання інноваційних технологій); психолого-педагогічні (здійснення діагностики розвитку студентів, система стимулювання мотивації навчання, визначення критеріїв компетентності, рефлексивно-оцінний етап кожного заняття,).

У структурі підготовленості майбутніх вихователів слід відокремити такі компоненти: соціально-рольовий, мотиваційно-ціннісний, комунікативно-діяльнісний. Для оцінки досліджуваного феномена в межах кожного компонента підготовле-

ності можна з'ясувати основні критерії та їх показники. Кожен критерій спрямований на оцінювання окремого компонента, що має відповідні показники. Отже, говорити про підготовленість майбутніх вихователів можна за умови виявлення кожного критерію.

Соціально-рольовий компонент підготовленості майбутніх вихователів до формування ціннісних орієнтацій у старших дошкільників визначаємо за критерієм самовизначеності та професійної спрямованості. Самовизначення особистості — свідомий акт вияву та утвердження власної позиції в проблемних ситуаціях. Особливими формами самовизначення особистості є її самовизначення в групі та професійне самовизначення [4, с.330]. Останнє сприятиме професійному розвитку вчителя. Педагогічну спрямованість майбутнього вихователя доцільно розглядати в контексті загальної психологічної проблеми — спрямованості особистості. Професійна спрямованість — це професійно-значима риса, яка займає центральне місце в структурі особистості майбутнього вихователя і обумовлює його індивідуальну і типологічну своєрідність. Показниками критерію самовизначеності та професійної спрямованості є: сформованість рівня саморозвитку і професійно-педагогічної діяльності (рівень направленості до саморозвитку; самооцінка особистості; потреба в досягненні професійних знань, умінь та навичок; наполегливість у досягненні своїх цілей, прагнення до успіху).

Мотиваційно-ціннісний компонент підготовленості майбутнього вихователя визначаємо за змістово-процесуальним критерієм, що, з одного боку, являє собою систему особистісно-опанованих студентом педагогічного університету знань з теорії самоосвіти, самовиховання й саморозвитку, а з іншого — відображає наявний рівень професійно-фахових знань, що складають зміст професійного самовдосконалення молодого спеціаліста. Це вміння використовувати навчальні, навчально-методичні, науково-мето-

дичні, інформаційно-освітні ресурси у професійній діяльності, створювати інноваційні освітні продукти, впроваджувати в педагогічну, управлінську і методичну практику сучасні освітні технології, програми дослідно-експериментальної роботи, інноваційні проекти. Даний критерій передбачає оцінку ефективності та якості засвоєних студентами знань: про сутність, специфіку педагогічної та виховної діяльності; про структуру навчально-виховного та соціально-педагогічного процесу; про найважливіші педагогічні ідеї, теорії, системи, соціально-педагогічні концепції; про педагогічні аспекти розвитку та соціалізації людини на різних етапах життя. Також визначає оцінку підготовленості: загально-педагогічних умінь (аналітичні, діагностичні, конструктивні, організаторські, комунікативні, прогностичні, рефлексивні), а також загально-навчальні уміння студентів (уміння ставити цілі, планувати та виконувати діяльність, уміння самооцінки та самоконтролю та ін.) [5]. Показниками змістово-процесуального критерію є: глибина та повнота обсягу знань, відображення науковості через усвідомленість, системність, узагальненість знань; використання науково-методичних, інформаційно-освітніх ресурсів у професійній діяльності; емоційна стійкість, сформованість мотивації згоди та спрямованості на предмет.

Комунікативно-діяльнісний компонент підготовленості майбутніх вихователів до формування ціннісних орієнтацій у старших дошкільників визначаємо за критерієм самовираження, здатності до комунікації та активної взаємодії. Термін „комунікація” тлумачать як обмін інформацією між людьми, як смисловий аспект соціальної взаємодії, складову спілкування. Даний критерій допомагає майбутнім вихователям розуміти інших, проникати в індивідуальну суть іншої людини, визначати її ціннісні орієнтації, які знаходять вираження в її ідеалах, потребах, інтересах, у рівні домагань. Формується через розвиток психологічної проникливості, спостереж-

ливості, умінь соціальної перцепції, а також розвиток професійного самопізнання педагогів. Показниками критерію самовираження, здатності до комунікації та активної взаємодії є: здатність аналізувати минулі помилки успішного і неуспішного досвіду; сформованість комунікативного контролю; поінформованість, обізнаність, авторитетність.

Отже, компетентність передбачає наявність у студента внутрішньої мотивації. Формування професійної компетентності майбутнього вихователя дошкільного навчального закладу з урахуванням принципу єдності свідомості й діяльності: професійна свідомість розглядається як теоретична готовність майбутнього вихователя до професійної діяльності, яка обумовлює професійну діяльність як практичну готовність вихователя до виконання професійних обов'язків. Системне формування професійної свідомості в єдності з досвідом професійної діяльності дозволяє фахівцю самостійно й ефективно досягати цілей своєї професійної діяльності.

Література

1. *Беленька, Г. В.* Вихователь дітей дошкільного віку : становлення фахівця в умовах навчання / Г. В. Беленька. — К. : Світич, 2006. — 304 с.
2. *Беленька, Г. В.* Особливості формування професійної компетентності у студентів дошкільного фаху в умовах ступеневої освіти / Г. В. Беленька // *Наука і сучасність* : [зб. наук. праць НПУ ім. М. П. Драгоманова]. — К. : Логос, 2001. — Т. 29. — С. 26 — 33.
3. *Введенский, В. М.* Моделирование профессиональной компетентности педагога // *Педагогика*. — 2003. — № 10. — С. 51–55.
4. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / [Уклад. і голов. ред. В. Т. Брусел]. — К. ; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2005. — 1728 с.
5. *Кононко, О.* Відстояти самостійність дошкільного дитинства // *Дошкільне виховання*. — 2001. — № 11. — С. 13–14.
6. *Леонтьев, А. Н.* Деятельность. Сознание. Личность / А. Н. Леонтьев. — М. : Политиздат, 1975. — 304 с.
7. *Харківська, А. А.* Сучасні вимоги до педагога / А. А. Харківська // *Материлы Междунар. науч.-практ. конф. «Преподаватель как субъект и объект образовательного процесса. Век XXI»* (1 февраля 2012 г.). Ч. II. — Харьков : НУА, 2012. — С. 180–189.

12.04.2014